

Recenzije i prikazi

doi: [10.21464/fi36314](https://doi.org/10.21464/fi36314)

Ivana Zagorac (ur.)

O sportu drugačije

Humanistički aspekti sporta

Hrvatsko filozofsko društvo,
Zagreb 2014.

Kako ocijeniti ljepotu (gracioznost) skoka u vodu, umjetničkog (!) klizanja, sinkroniziranog plivanja, gimnastičke vježbe, skijaških skokova i letova? Je li na djelu svojevrsan izbor za miss skoka, klizanja, plivanja...?! Ovakva i njima sukladna pitanja zapravo su pitanja plauzibilnosti bilo kakvih ocjenjivanja ljepote nastupa sportaša (premda i njihova ljepota svakako pripomaže konačnoj ocjeni, time i plasmanu). Pitanja su to o načinima i kriterijima za određivanje koji je skok, vježba, nastup lijep, odnosno zbog kompetitivnog karaktera sporta – najljepši (kako skok tako i sportaš(ica) istovremeno)? Indikativno je da su upravo ovakva razmatranja, propitivanja i problematiziranja, tzv. »estetskih« sportova, jedna od izvorišnih točaka za uspostavu filozofije sporta kao zasebne filozofske (sub)discipline kasnih 1960-ih. Štoviše, prvi je broj časopisa *Journal of Philosophy of Sport* iz 1974. potpuno posvećen estetičkim razmatranjima sporta, da bi se kasnije tematski spektar neprestance širio i na područja drugih filozofskih disciplina, ponajprije metafiziku i etiku, pa potom na socijalnu filozofiju, filozofiju politike, filozofiju jezika, epistemologiju, antropologiju, filozofiju odgoja, filozofiju uma te bioetiku.

U tom smislu, pri prvom pregledavanju zbornika odmah u oči upada tekst Leva Krefta »Graceful movement: on going debate« (str. 111–124). Kreft, ugledni slovenski filozof, je jedan od osnivača i predsjednik *Europskog društva za filozofiju sporta (European Association for the Philosophy of Sport – EAPS)*, sam po vokaciji estetičar, koji se u cijelom

nizu radova bavi upravo estetskom dimenzijom sporta. U ovom tekstu u fokusu mu je problem ocjenjivanja »gracioznosti« pokreta u estetskim sportovima, s naglaskom na umjetničko klizanje. Ukazao je tako na višeznačnost i nasuprotnost shvaćanja, kao i na povijest termina – u latinskom *gratia* odn. grčkom *charis*. Sve je još prisnažio, možda manje poznatim, ali nadasve egzemplarnim slučajevima iz povijesti sporta poput klizačice Beatrix Schuba.

Zbornik urednice Ivane Zagorac *O sportu drugačije. Humanistički aspekti sporta* predstavlja cijeli niz filozofskih razmatranja o sportu kroz okupljena 23 znanstvena rada različitih autora. Tekstovi su većinom objavljeni na hrvatskom jeziku, dok je njih pet uvršteno na engleskom jeziku. Sam zbornik sa svojih 360 stranica prilične je obuhvatnosti i tematski je ambivalentan. Kao što je to uobičajeno kod zbornika, tekstovi su preuzeti iz različitih izvora, u ovom slučaju iz uglednih domicilnih znanstvenih časopisa *Filozofskih istraživanja*, *Metodičkih ogleda*, časopisa *Društvena istraživanja* i *Anthropos*, kao i internacionalnih izdanja *Synthesis philosophica*, *Ars & Humanitas*, *Kinesiology* i *JAH*. Također, nekoliko je radova preuzeto iz drugih zbornika, poput onoga Milana Hoste *Etika sporta. Manifest za 21. stoljeće*, Velimira Valjana *Integrativna bioetika pred izazovima biotehnologije*, Bože Bokana *Ka objektivnom saznanju u fizičkoj kulturi* te Vladimira Findaka *Zbornik radova 16. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske*.

Zbornik je podijeljen u pet tematskih cjelina u kojima se fenomenu sporta pristupa iz različitih perspektiva. Tako cjelina »Sport u duhovnim tradicijama« sadrži šest radova, »Estetički aspekti sporta« dva rada, »Tijelo u sportu« četiri rada, »Etički aspekti sporta« šest radova te »Tjelesna kultura, igra« pet radova. Zanimljivo je da tekstovi iz različitih cjelina međusobno komuniciraju i nadopunjuju se, odnosno daju pogled s različitih strana o istom (sportskom) fenomenu. Tako,

»... vrlo je zanimljiv susret uvodnih tekstova o Platonovoj gimnastici te gimnastici u kineskoj tradiciji, i teksta o vrhunskim gimnastičarkama u Sloveniji iz

zadnjeg dijela zbornika. U jednakovrsnoj napetosti stoje i prvi i posljednji tekst u zborniku – od igre kao filozofije do filozofije kao igre.« (str. 8)

Prva tematska cjelina »Sport u duhovnim tradicijama« sport dovodi u relaciju spram različitih duhovnih i religijskih tradicija, od onih antičke Grka i drevne Kine, do zena i kršćanstva. Daniel Levski u tekstu »Kada su se bogovi prestali družiti s ljudima« (str. 11–24) apostrofira grčke pojmove *agón* (natjecanje, utakmica), *aristos* (htijenje biti bolji od drugih – kompeticija) i *areté* (djelovati najbolje što se može) kao ključne za shvaćanje odnosa spram sporta, odnosno tjelesne aktivnosti i uloge tijela u njoj. Autor u tom smislu daje i zanimljiv prikaz razvoja apostrofiranih pojmova od Ilijade i Odiseje do Sokrata, Platona i Aristotela.

Marko Tokić je u radu »Platonova gimnastika« (str. 25–34) pokazao dvostruko značenje gimnastike u Platona. S jedne strane kod »običnih ljudi, ona je skup vježbi kojima se postiže lijep izgled za pogled ili snaga potrebna za pobjedu nad drugima u raznim vrstama natjecanja« (str. 32), dok je s druge, u

»... ljubitelja mudrosti, ona dio umijeća koje služi poniranju duše u vlastitu nutrinu. Potonja gimnastika je prosvjetljavanje tijela čovjeka na način da se spram tog tijela u očima drugih odražava njihova unutarnja priroda i istina.« (str. 32)

Ona se vježba od rođenja (čak i prije rođenja!) do smrti.

U istoj su cjelini i istraživanja i tematiziranja starovjekih vještina *Daoyin* (koja je ujedno označava upravljanje vlastitim tijelom, istezanje i gibanje, sveprožimajući vitalni dah te pokrete tijela kojima se oponašaju pokreti životinja) Ivane Buljan u radu »Daoyin: Tjelovježba kao stvaralačko oponašanje« (str. 35–56), *Taiji* (sport, meditacija, borbena vještina (wushu), očuvanje zdravlja, put prosvjetljenja i filozofija života) Tanie Becker u »Supple as a Newborn Child, Strong as a Lumberjack, and Composed as an Old Man« (str. 57–68) te zena u borilačkim sportovima i vještinama kao aikido, kendo, kyudo, karate i judo u »Filozofija Zena i borilačke vještine« (str. 69–90) Nenada Vertovška. Radovi razmatraju mnoga intrigantna pitanja poput

»... što je to 'zdravi duh' kojega kroz prakticiranje tjelovježbe pozivamo da se useli u naše zdravo tijelo, što se skriva iza konstrukcije 'psihofizičko zdravlje' i koliko je jasna granica između vježbanja duha i vježbanja tijela.« (str. 88)

Naposlijetku, temat svršava tekstem »Kršćanstvo i sport« Darija Novaka koji donosi raspravu o odnosu kršćanstva i sporta, gdje se tjelesno vježbanje razotkriva kao pomoć za razvoj stožernih vrjednota vjernika-praktičara.

Druga tematska cjelina naslovljena »Estetički aspekti sporta« sadrži dvije rasprave, ranije spomenutu Kreftovu te onu Gordane Škorić u radu »Aspekti pojma igre u estetici i antropologiji« (str. 125–134). Krenuvši od pojmova autonomije i igre kod Kanta, Škorić elaborira razvoj tih pojmova u smjeru antropologije, referirajući se na autoritete poput A. Gehlena i H. Plessnera, te Derridae. Razlaže i veoma zanimljiv aspekt estetike u sportu iz rakursa H. U. Gumbrechta.

Treća tematska cjelina »Tijelo u sportu« okrenuta je tematiziranju ljudskog tijela u sportu iz nekoliko različitih perspektiva. U prvom redu ono se razmatra iz perspektive M. Foucaultove filozofije odnosno ideje

»... da se sport sastoji od određenih praksi, politika, događaja i fenomena, koji se svi skupa mogu protumačiti kao svojevrsan nadzor nad tijelom« (str. 137)

u radu »Nadzor nad tijelom: fukoovski pristup sportu« Ozrena Bitija (str. 137–154). Zatim, tijelo se sagledava iz perspektive vršenja estetskih tjelesnih modifikacija, u radu »Ljepota boli: moderne metode stvaranja lijepih besmrtnika« Ane Maskalan (str. 169–182), koja kao eklatantne ističe estetske operacije i *body building*. Potom, u »Brže bolje u formu« – mitologija ljepote, komercijalizacija i discipliniranje tijela« Zdenka i Marije Zeman (str. 155–168) tijelu se pristupa iz perspektive transformacija i multiplikacija ideja, koncepcija i predodžbi muževnosti nastalih u kontekstu (konzumerističkog) mita o muškoj ljepoti (a ne samo ženskoj), koristeći časopis *Men's Health* kao egzemplar. Na kraju, tijelo se istražuje iz perspektive mogućnosti kiborgizacije sportaša, kroz primjer atletičara Oscara Pistoriusa u radu »Kiborgizacija u sportu – stvaranje tijela bez granica u doba transhumanizma« Ivane Greguric (str. 183–196). U ovoj se cjelini, dakle, kreće

»... od redefiniranja koncepta lijepo i zdravo, suvremenih preispitivanja utjelovljenja mužskosti odnosno ženskosti, muževnosti odnosno ženstvenosti, kao i prirodnih naspram društvenih tijela, sve do igre identiteta u kiborgiziranome tijelu.« (str. 8)

Četvrta tematska cjelina »Etički aspekti sporta« donosi etička razmatranja i studije o sportu. U tekstovima ove tematske cjeline »sport se razumijeva kao borba, natjecatelj kao protivnik, postignuće kao imperativ, ali i priroda kao prepreka«! Nasuprot etike maksimuma koja standardizira iznimnost vrhunskog sportaša, drugi dio tekstova unutar ove cjeline razmatra značaj tjelesne aktivnosti čovjeka.

Milan Hosta se u »Etika maksimuma i vrhunski sport« (str. 199–222) pita o etici vrhunskog sporta, apostrofirajući, između ostalog, provokativno promišljanje kako je doping

zapravo sukladan strukturi vrhunskog sporta odnosno skici sporta i znanosti u vidu maksimalizacije sportskih postignuća (str. 200). Hosta, inače prvi doktor filozofije sporta u Sloveniji, u promišljanju etike maksimuma izdvaja dva momenta. S jedne strane, prevladavanje i mutaciju Aristotelove etike prave mjere u područje ekscenog, a s druge strane uvođenje dijalektike mogućeg i (ne)mogućeg, gdje je nemoguće samo jedna od (novih) opcija. Kao važne odrednice vrhunskog sporta ističe psihološki egoizam, u kojem »altruistični postupci ili iskreni *fair play* su samo trenuci slabosti« (str. 207), zatim kompeticiju u kojoj je sve podređeno pobjedi/uspjehu, etiku preživljavanja u izrazito sportskom okruženju te ovisnost o pomicanju granica. Posebnu pažnju posvećuje pretjeranom naglasku na pobjeđivanje u vrhunskom sportu, oslanjajući se na Eitzenovih osam negativnih točaka kompetitivnosti, Lolandove prijedloge da se rekordni sportovi promijene u igre, Simonovičevu i Bromovu kritiku otuđenja vrhunskih sportaša iz pozicije marksističke filozofije, te stav o prevladavanju etičkih problema kroz estetiku (naglašavajući kako npr. cirkuskog akrobata nitko ne vrednuje etički poput gimnastičara). Na kraju, Hosta donosi reinterpretaciju kompetitivnosti u sportu, koristeći Kobalovo djelo *Samopodoba med tekmovalnostjo in motivacijo* da bi napravio analizu različitih koncepata: J. Huizinge, M. Maed, Cailloisa, P. Weissa, Kretchmara i Eitzena.

Roland Renson u »Fair Play: Its Origins and Meanings in Sport and Society« (str. 223–240) iznosi veoma intrigantnu raspravu o ulozi, korijenima i značenju *fair-playa* u sportu i društvu. U tom smislu, podastire cijelu genealogiju pojma i povijesni razvoj njegova shvaćanja. Teza koju zastupa jest da je pojam *fair-play* povijesno gledano primarno vezan uz sportski amaterizam te stav »da profesionalni igrači narušuju sport, s obzirom da više ne igraju zbog igre same« s jedne strane, te činjenicu kako se *fair-play* počeo isticati kao poželjan u sportu tek nakon cijelog niza grubosti igrača u njegovu prakticiranju krajem 19. stoljeća, s druge.

Željko Kaluderović u »Ethics versus Sport« (str. 241–252) razmatra pravila u sportu (konstitutivna i pravila sportskog ponašanja), moralne vrijednosti u sportu (pravednost, iskrenost, odgovornost, dobročinstvo) i *fair-play*, ističući česti stav da je dovoljno igranje po pravilima kako bi ono bilo ujedno i moralno. *Fair-play* definira »kao posvećenost duhu i slovu jednakosti natjecatelja u odnosu na pravila, a na putu zajedničkog traganja za izvrsnošću.« Autor smatra da su pravila, moralne vrijednosti i *fair-play* tri nužna zahtjeva da bi se neka igra uopće mogla odviti.

U radu »Igrajmo Zeleno!« (str. 253–262) Ivane Zagorac, ujedno i urednice ovog zbornika, razmatra se odnos ekologije i sporta. U prvom dijelu teksta Zagorac koristi primjere organizacije različitih Olimpijskih igara i odnosa spram ekologije pritom navodeći da se prvi »susret« dogodio na OI u Sydneyu 2000. godine. Zatim razlaže koncept *dubinske ekologije* Arne Næssa posebice u relaciji spram tzv. »plitke« *ekologije*, još nazivane i »korporativne«, koja je usmjerena na ljudske potrebe.

»Sažeto, u pitanju je platforma koja apelira na poštivanje raznolikosti i bogatstva živoga i neživoga svijeta kojemu treba priznati intrinzičnu vrijednost, posve odvojenu od aspekta korisnosti za ljudsku uporabu.« (str. 256)

Također i »zahtjev za senzibilitetom spram prirode i egalitarnim odnošenjem spram svih njenih sastavnica.« (str. 259) U tom smislu, uvodi i pojmove *ekozofije* koja treba pomoći ekologiji u postizanju holističkog pogleda, te »ekozofski užitak« koji je za svakog pojedinca put k samorealizaciji i osvještavanju relacija i međupovezanosti s prirodom. Naposljetku, istražuje kompatibilnost različitih sportova i sportskih aktivnosti s nekim postavkama dubinske ekologije, poput denaturalizacije (plivanja, klizanja...), izgradnje nužne infrastrukture, načina prakticiranja određenih sportova, kompetitivan i egoističan karakter sporta koji u tom smislu rabi i iskorištava tehnologiju.

U ovom se dijelu također može upoznati i manje poznate no jednako interesantne filozofije planinarstva i lova. U radu »O mogućnosti filozofije planinarstva ili o planinarstvu kao filozofiji« (str. 363–280) Igor Eterović govori o planinarstvu kao životnoj filozofiji, razmatrajući njegove etičke, epistemičke i estetičke vrijednosti. Eterović planinarstvo tako vidi kao zatvoreni sustav vrijednosti

»iz kojeg generiramo temeljne etičke principe u djelovanju prema sebi (razvijaj maksimalno vlastite sposobnosti i dopusti si nove doživljaje, izazove i iskustva), prema drugima (brini za druge, pruži oslonac, ali se i sam osloni) te prema okolišu u cjelini (poštuj prirodu kao složeni sustav kojega si i sam dio te kao takav ovisiš o njoj).« (str. 278)

S druge strane, u tekstu »Lov – sport ili destrukcija?« (str. 281–296) Tomislav Krznar, u najvećem se dijelu oslanjajući na interpretaciju djela *Meditacije o lovu* španjolskog filozofa Josea Ortege y Gassetta, postavlja pitanje lova kao sporta koji bi današnjem čovjeku nudio mogućnost približavanja prirodi (a ne samo još jednu mogućnost uništavanja iste).

Završna, peta tematska cjelina nosi naslov »Tjelesna kultura« te se iz različitih perspektiva posvećuje suvremenom razumijevanju tjelesne kulture.

U radu »K objektivnoj spoznaji u tjelesnoj kulturi« (str. 299–310) Božo Bokan zagovara veću uporabu deduktivne metode u svrhu ostvarenja holističkog pristupa u primjeni metoda zaključivanja u znanostima o tjelesnoj aktivnosti. U tu svrhu najprije razlaže logičke metode zaključivanja i dokazivanja (induktivnu i deduktivnu), zatim prelazi na osnovne postavke na polju metodologije znanosti Karla Poppera, da bi na posljetku iznio prikaz rezultata 124 magistarska i doktorska rada na beogradskom Fakultetu sporta i fizičkog vaspitanja radi podupiranja teze o dosadašnjem dominantnom korištenju metoda indukcije.

Boran Berčić i Venio Đonlić u radu »Tjelesno vježbanje u suvremenim uvjetima života« (str. 311–322) kreću od uvida kako je nedostatak kretanja veliki suvremeni problem, referirajući se na različite plauzibilne studije kako na globalnoj tako i na razini Hrvatske, a također i one o prisutnom stavu prema tjelesnom vježbanju kao i o pozitivnim učincima tjelesnog vježbanja na ljudsko tijelo. Na tom podmetu iznose filozofsko opravdanje odnosno razloge za tjelesno vježbanje poput: postizanje i održavanje zdravlja, dobrog izgleda, omogućavanje druženja, moguće ostvarivanje zarade, natjecanje i izazov, itd.

Natalija Špehar, Jelka Gošnik, Ksenija Fučkar Reiche u »Test deklarativnog znanja studenata iz kolegija Tjelesna i zdravstvena kultura I« (str. 343–350) iznijele su veoma zanimljivu studiju o deklarativnom (ne)znanju na istovjetnim kolegijima Tjelesne i zdravstvene kulture (TZK) studenata 1. godine na trima fakultetima Sveučilišta u Zagrebu (Graditeljski odjel Tehničkog veleučilišta u Zagrebu, Filozofski i Prirodoslovno-matematički fakultet). Studija ukazuje na jasnu potrebu za dodatnom edukacijom iz različitih područja koja bi svakako trebala uključivati područje nutricionizma i reproduktivnog zdravlja.

Peta tematska cjelina donosi i odličnu studiju Joce Zorc »The Challenges of Safeguarding Children in the Elite Sport« (str. 323–342) vršenu na primjeru jedanaest bivših vrhunskih slovenskih gimnastičarki i njihove svakodnevice za vrijeme natjecanja i treninga tijekom djetinjstva, s temeljnom inklinacijom zaštite zdravlja djece prilikom bavljenja vrhunskim sportom.

Zbornik zatvara rad »Igra – put k multidimenzioniranom mišljenju« Brune Čurka i Ivane Kragić (str. 351–360). Rad se bavi igrom kao takvom (ne specifično sportskom igrom), referirajući se primarno na Huizingine definicije igre i stavove o čovjeku kao *homo ludensu*. Rad iz konteksta *Filozofije s djecom* zastupa tezu kako dobro usmjerena igra (tako i sportska igra) može razvijati ljudsko (dječje)

multidimenzionirano mišljenje: kritičko, kreativno i skrbno.

Summa summarum, ovaj zbornik svojevrsna je sublimacija višegodišnjeg rada i nastojanja Ivane Zagorac oko *filozofije sporta*. Zagorac, iznimna mlada znanstvenica i urednica ovog izdanja, u tom smislu djeluje na niz različitih načina: kroz pisanje i prevođenje radova, pohađanje i organiziranje susreta i konferencija, održavanja javnih predavanja te nastave u sklopu međuodsječkog kolegija o sportu na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ipak, posebno treba apostrofirati pokretanje i uređivanje dvaju temata u časopisu *Filozofska istraživanja* br. 114 (2/2009) i br. 115 (3/2009) pod nazivom *Filozofija slobodnog vremena i športa*, te temata časopisa *Metodički ogledi* 35 (1/2012) naslovljenog *Filozofija i sport*.

Svi oni involvirani u bavljenje *filozofijom sporta* svakako mogu dijeliti zadovoljstvo za ovaj izniman prilog koji ujedno znači i (konačno) dobivanje nasušno potrebne, nadasve kvalitetne i potpuno dostupne literature. Stoga, zbornik valja gledati kao svojevrsno »pločavanje puta« za razvoj i širenje ove filozofske (sub)discipline, ali i snažan potporanj i poticaj na daljnja istraživanja, razmatranja i propitivanja veoma slojevita fenomena sporta. Nadalje, lako se može anticipirati da će ovaj zbornik postati prvi izbor i korak k budućem bavljenju *filozofijom sporta* – nekim budućim filozofima i nekim budućim sportašima – filozofima sporta.

Završimo uredničkim riječima:

»Govoriti drugačije o sportu, kao što smo željeli učiniti na ovim stranicama, znači vratiti se upravo čovjeku i igri, ma koliko oba pojma bila neuhvatljiva.«

Matija Mato Škerbić

doi: [10.21464/fi36315](https://doi.org/10.21464/fi36315)

Luka Bekavac

Prema singularnosti

Derrida i književni tekst

Disput, Zagreb 2015.

Već na početku intervjua danog Dereku Attridgeu »This Strange Institution Called Literature« (u knjizi *Acts of Literature* iz 1992.), u kojem raspravlja o književnim tekstovima i književnicima što su se tijekom godina našli